

УДК 1:37.0132

ШАХІРЄВА Н.В.

м. Миколаїв, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЗМІНИ ПАРАДИГМ

Предметом дослідження є основні завдання, пріоритетні напрямки, особливості підготовки майбутнього викладача вищої школи на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: підготовка майбутнього викладача, розвиток системи вищої школи, сучасний освітній простір, партнерство, взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблеми інтеграції України у світовий та європейський простір породили цілий комплекс складних питань щодо напрямків, змісту і способів політичної, економічної, культурної взаємодії України із ближнім і дальнім зарубіжжям. Держава шукає своє місце у новій Європі. Сучасний етап розвитку національної системи освіти та виховання характеризується істотною трансформацією освітньої парадигми, поширенням інноваційних процесів, важливою особливістю яких є реальна варіативність, технологічність. Навчально-виховна практика потребує технологій, які б сприяли створенню умов для саморозвитку та самореалізації особистості.

В контексті глобалізації політичних та освітніх процесів, в руслі яких опинилася Україна, можна зазначити, що саме ці процеси актуалізують внутрішні, відмінні від зовнішніх цілей і причин, мотиви особистості щодо власної діяльності. В людині пробуджується її власна “самість”, вона сама в собі вирощує суб’єкта соціальної дії. Західні прагматичні моделі політичного та соціального устрою продукують раціональні побудови освітньої діяльності і об’єкта в ній (проекти, програми, моделі, схеми, сценарії тощо), створення середовища реалізації (ресурсне забезпечення та ін.), а також управління процесом реалізації (моніторинг, рефлексія, корекція тощо). Достатньо у цьому зв’язку згадати упровадження кредитно-модульної та кредитно-трансферної технологій навчання у системі вищої освіти України і взагалі досить помітні зрушення у сфері технологізації освіти. Знижується рівень системної невизначеності освіти, а разом з тим, і системної невизначеності у сфері педагогічного впливу на особистість, що формується [1].

Актуальною проблемою педагогіки вищої школи є також підготовка такого викладача, який володіє науковими основами побудови педагогічного процесу у вищих навчальних закладах, здатний аналізувати освітні системи, робити висновки щодо доцільності навчання студента за тою чи іншою програмою, усвідомлює необхідність переходу в освітньому процесі від використання окремих методик до комплексних освітніх технологій тощо.

Тому метою нашого дослідження є актуалізація нових ліній підготовки майбутнього викладача вищої школи в умовах істотних змін соціального замовлення щодо підготовки кадрів вищої педагогічної школи.

Аналіз досліджень за проблемою. Проблема реформування вищої школи обумовлює необхідність підготовки не вузького викладача-предметника, що працює за стандартними навчальними програмами і стандартними навчальними засобами, а педагога-універсала, котрий здатний працювати із кожним студентом відповідно до його освітньої траєкторії, у суміжних освітніх галузях і з використанням усього сучасного інформаційного ресурсу. Значний внесок в розробку зазначених проблем зроблено сучасними науковцями (А.М. Алексюк, С.М. Бреус, А.О. Вербицький, А.В. Глузман, В.М. Гриньова, І. Драгомирова, І.Г. Єрмаков, Т.К. Завгородня, А.Й. Капська, О.В. Киричук, М.О. Коць, В.І. Луговий, О.М. Олексюк, О.М. Пехота, Л.П. Пуховська, В.А. Семиченко, С.О. Сисоева, М. Солдатенко, Г.В. Софінська, О.В. Сухомлинська, В. Тригубенко, Г.В. Троцько, Д.В. Чернілевський, А.І. Шинкарук, І.П. Ящук та ін.).

Разом з тим, аналіз наукової літератури та практичний досвід дозволяє стверджувати, що у вітчизняному освітньому просторі є наступні протиріччя:

- між зростаючими вимогами суспільства до інтелекту людини, її здатності до проектування, прогнозування, аналізу та фактичним рівнем освіти і розвитку випускників вищів;
- між об’єктивно існуючими потребами сучасної вищої педагогічної практики в спеціалістах, які здатні ефективно, на науковій основі реалізовувати інноваційні технології навчання, і недостатнім рівнем теоретичних та технологічних розробок у процесі підготовки таких спеціалістів.

Оскільки економічний плюралізм передбачає і плюралізм соціокультурний, то система освіти, на думку західних педагогів, повинна враховувати увесь складний комплекс багатогранних відносин суспільства. Вочевидь, відбувається зближення концептуальних підходів, якими послуговуються педагоги Європи та педагоги пострадянського освітнього простору. Як відомо, на Заході основним є праг-

матичний когнітивний підхід. І вже на такому фундаменті формуються системи моральних цінностей, розвивається емоційна сфера особистості [3]. Українська ж педагогіка тяжіє до емоційного підходу, коли насамперед формується система моральних, духовних цінностей.

За нашим переконанням, вказана особливість української педагогіки може і повинна слугувати в нових ринкових умовах більш ефективному процесу адаптації майбутніх викладачів до умов ринкової економіки, рефлексії управлінської діяльності в освіті, професійному самовизначенню у більш широкому просторі, переносу теоретично засвоєних способів організації мислення та складних, інтегрованих видів діяльності у практичну площину. Проблематику педагогічного менеджменту у вищому навчальному закладі порушують у своїх працях Л. Даниленко, В. Скороходов, Л. Калініна, Л. Карамушка, В. Крижко, О. Куриченко, Є. Павлютенков, О. Пехота, І. Середняк, І. Сущенко, О. Янушевич та ін.

В. Скороходов та О. Куриченко наголошують на тому, що в закладах освіти викладачі не мають достатніх знань та навичок у сфері менеджменту та підприємництва. І тому ті, хто навчає, не можуть у достатній мірі підготувати адекватне ринковій економіці покоління фахівців, особливо вчителів, які будуть робити бізнес в освіті і займати керівні посади в освітніх закладах [2, с. 4].

Проблемно-методологічний аналіз процесу підготовки викладача вищої школи, його основні завдання, пріоритетні напрямки та технології є тими дефініціями, без засвоєння яких неможливо забезпечити компетентну реалізацію його посадового функціонала в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим завданням системи підготовки викладачів для вищої школи є своєчасне реагування на бурхливі зміни, що відбуваються у сфері соціально-економічного життя країни. Оцінюючи характер державної ситуації, системі неперервної педагогічної освіти, зокрема її вищої ланки, необхідно розробити адекватну стратегію і тактику реагування на неї, усунути негативні загрози симптоми і здійснити такі акції, які б примножували позитивні наслідки ситуації для вищої школи як суспільного інституту і для держави в цілому. Необхідно не лише терміново розширювати у вітчизняному освітньому просторі “поле пошуку”, а й вже сьогодні впроваджувати інноваційні технології вирішення суто прагматичних завдань як вищої школи, так і в цілому вітчизняного освітнього простору.

В процесі підготовки викладачів необхідно враховувати, перш за все, той факт, що викладач вищої школи працюватиме в умовах розвитку системи вищої освіти (коли застарі-

лий зміст вступає у протиріччя з новими цілями, умовами, потребами). Це буде діяльність з перетворення освітніх продуктів в ресурси та послуги, включаючи моделі управління, координації, передачі інформації і прийняття рішень) в умовах динамічного, безперервно змінюваного навколишнього світу. Як відомо, традиційна система підготовки спеціалістів, центральну частину якої складає орієнтація на якісні знання та певні професійні вміння, виявився не зовсім вдалим.

Спеціальні та загальнонаукові дисципліни як ніколи раніше повинні забезпечувати тісний зв'язок з економічним, соціальним, політичним життям країни, з тими актуальними проблемами, які виникають перед нею на сучасному етапі, надаючи особливої уваги соціально-економічній ефективності освітніх послуг. Це означає, що майбутній викладач повинен демонструвати поліхроматичне мислення, соціалізованість, а також мати світогляд, побудований на багатокритеріальності рішень. Уходить в минуле вузькоспеціалізована підготовка спеціалістів.

Серед інших компетентностей все більшої ваги набуває інституційна компетентність у професійній діяльності викладача. Так, викладач в системі вищої педагогічної освіти повинен знати головні цілі та підстави реформ в даній галузі, головні риси, причини і тенденції змін у системі освіти, окреслювати роль викладача в освітньому процесі вищої школи, знати та вміти застосовувати у практичній діяльності освітнє законодавство. Тому при використанні комплексу методик і підходів до підготовки майбутніх викладачів ми пропонуємо наступні його елементи:

- навчання, максимально наближене до практичної бази майбутньої професійної діяльності та освітнього середовища в цілому, залучення до навчального процесу практичного досвіду викладачів високої кваліфікації;
- використання найбільш активних методів навчання (ділові ігри, мозкові штурми, кейс-метод, робота з інтерактивними навчальними матеріалами тощо);
- розвиток творчих здібностей майбутніх викладачів, уміння приймати рішення у неординарних ситуаціях шляхом використання проблемних методів навчання тощо.

Важливим в даному контексті є попереднє ознайомлення майбутніх викладачів із програмами модернізації освіти в регіоні, з основними напрямками інноваційної діяльності освітніх закладів тощо.

В умовах високого рівня конкуренції між навчальними закладами вищої освіти становить ВНЗ на ринку освітніх послуг все більше залежить від попиту на його випускників на ринку праці. Одним із найбільш серйозних наслідків нової ситуації є необхідність врахування вищим навчальним закладом у своїй діяльності інтересів значного ряду зацікавлених сторін: держави, студентів, їх бать-

ків, роботодавців. Традиції вищих навчальних закладів не завжди адекватно відповідають викликам зовнішнього середовища. Це обумовлює значні труднощі в адаптації випускників на підприємствах, в освітніх закладах тощо, керівники яких зацікавлені в мінімізації адаптаційного періоду молодих спеціалістів. Слід визнати і те, що молоді викладачі вищої школи також не завжди повною мірою є підготовленими до тієї професійної реальності, в якій їм доводиться позиціонувати себе.

Внутрішній конфлікт майбутніх викладачів багато в чому викликаний не лише професійними експектаціями, а й неготовністю паралельно із діями аналізувати розриви, ускладнення, протиріччя в практичній діяльності і проектувати подальші дії із врахуванням виявлених проблем та помилок. А для того, щоб осмислювати (аналізувати і проектувати) власну діяльність, доведеться розбиратися з тим, як вона побудована, за якими принципами, правилами і нормами повинна здійснюватися. Очевидно, доведеться для вирішення цього завдання проблематизувати накопичений вітчизняний та європейський досвід і впроваджувати відповідні технології.

Впровадження вищезгаданих інноваційних технологій у процес підготовки майбутніх викладачів безпосереднім чином протистоїть інформованості та накопиченню знань, якими так грішить вітчизняна система підготовки спеціалістів. Знання заважають розуміти і паралізують пошукову діяльність, тому що вони законовідповідні, перевірені вченими, об'єктивні. А педагогові часто доводиться діяти у незаконовідповідній ситуації, суб'єктивно.

Сучасний освітній простір побудований таким чином, що викладачеві вкрай необхідно не стільки оперувати готовими знаннями, скільки будувати знання відповідно до ситуації. А для цього необхідно засвоювати способи входу і виходу із діяльності, готувати до перетворення себе в інструмент продуктивного діяння. Впровадження кредитно-трансферної системи навчання є перехідним, не зовсім продуктивним, але необхідним етапом у вирішення цього завдання у системі вітчизняної вищої освіти.

Робота з підготовки майбутніх викладачів вищої школи висуває ряд наукових та практичних проблем, які можна представити як певну послідовність наступних змістових етапів роботи:

- перегляд орієнтовної основи діяльності (в даному випадку – підготовки викладача) для коригування цілей та очікуваних результатів на основі місії ВНЗ, запитів практики, соціального замовлення, досягнутих результатів, ресурсного забезпечення навчального процесу тощо;
- формування готовності до партнерства та взаємозв'язків з майбутніми роботодавцями студентів, вміння вбудовування в на-

вчальні програми студентів елементів кар'єрної освіти, організація практик на конкретному робочому місці

- проектування моделі професійно важливих якостей викладача, здатного працювати в партнерських відносинах із студентами, нових способах соціальних та міжособистісних взаємодій, спрямованих на спільну побудову освітнього процесу;
- вирішення питання про процеси і фактори, вплив яких забезпечує розвиток необхідного комплексу професійно важливих якостей. Один із підходів до цього – вивчення культури того організаційного контексту, в якому відбувається професійна соціалізація викладача. У даному випадку зазначений контекст виконує одночасно функції і предмету засвоєння, і засобу його пізнання, і смислостворюючого відображення тієї культурної сфери, до якої належить освітня галузь та система підготовки відповідних кадрів. Відповідно, на даному етапі освіти майбутньому викладачеві необхідно бути зануреним в організаційну культуру контекстного характеру;
- розробка нових форм або програми навчальної діяльності, спрямованої на розвиток ділових якостей. Лекційні і семінарські заняття, що зберігають своє призначення і безумовну цінність, частину свого часу повинні уступити іншим формам роботи, що забезпечують слідування обраному напрямку підготовки.

Принциповими особливостями такої програми є:

- ідея партнерства;
- проведення організаційної діагностики методом ОК-діагностики (за Камероном-Куїном) з аналізом організаційних та особистісних наслідків тієї чи іншої організаційної ситуації;
- організація освітнього процесу з вираженим аджократичним компонентом: самостійне знаходження проблемного питання; формування групи під відповідну задачу з розподілом обов'язків та персональної відповідальності; розробка ділових пропозицій та завдань; креативні рішення та ін.;
- здійснення моніторингу щодо формування мотивації в майбутніх викладачів мотивації до зовнішніх орієнтирів розвитку, оскільки тільки це і може створити реальну конкурентоздатність в системі ринкових відносин.

В рамках цієї програми майбутні викладачі повинні брати участь в реальних проектах співробітництва кафедр з внутрішніми (наприклад, центром сприяння працевлаштування випускників вузу) і зовнішніми партнерами (підприємствами та організаціями регіону та країни).

Висновки. Забезпечення професійної компетентності майбутнього викладача вищої школи можливе за умови відкритості системи вищої освіти до суспільства, до його соціально-економічної побудови, європейського освітнього простору, а також розробки та реалізації цілісної програми інституційного професійного розвитку майбутнього викладача.